

УДК 657.6

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Ірина Юрїївна ТИМРІЄНКО

к.е.н., доцент, доцент кафедри «Облік і аудит» Вінницького фінансово-економічного університету
E-mail: 0565@ukr.net

В'ячеслав ЛЮБАХІН

студент магістратури за спеціальністю «Облік і аудит» Вінницького фінансово-економічного університету

Анотація. В даній статті обґрунтовано напрями розвитку аудиту кредитних операцій комерційних банків; на основі узагальнення аудиторських стандартів і практики аудиту розроблені рекомендації щодо вдосконалення методики аудиту кредитних операцій; уточнено зміст етапів аудиторської перевірки; встановлено перелік обставин, пов'язаних з кредитними операціями, що впливають на висновок аудитора.

Аннотация. В данной статье обоснованы направления развития аудита кредитных операций коммерческих банков; на основе обобщения аудиторских стандартов и практики аудита разработаны рекомендации по совершенствованию методики аудита кредитных операций; уточнено содержание этапов аудиторской проверки; установлен перечень обстоятельств, связанных с кредитными операциями, влияющие на заключение аудитора.

Ключові слова: банківські установи, кредитні операції, стандарти аудиту, аудиторська перевірка, внутрішній контроль, етапи аудиторської перевірки.

Ключевые слова: банковские учреждения, кредитные операции, стандарты аудита, аудиторская проверка, внутренний контроль, этапы аудиторской проверки.

Постановка проблеми. Сьогодні комерційний банк в розвиненій ринковій економіці здатний запропонувати клієнту до 200 видів різноманітних банківських продуктів і послуг. Широка диверсифікація операцій покликана зберігати клієнтів і залишатися рентабельними навіть при надто несприятливій кон'юктурі. Не випадково у всіх країнах з ринковою економікою вони залишаються головною операційною ланкою кредитної системи.

Слід враховувати, що далеко не всі банківські операції повсякденно присутні і використовуються в практиці конкретної банківської установи. Але певний базовий «набір», без якого банк не може існувати і нормально функціонувати. До таких операцій банку належать:

- прийом депозитів;
- здійснення грошових платежів і розрахунків;
- видача кредитів.

Однією з основних причин фінансових труднощів і банкрутств банків є низька якість управ-

ління кредитними ризиками. Недостатньо кваліфікований підхід до даної проблеми з боку банків проявляється у відсутності продуманої кредитної політики, слабкій розробці процедурних питань кредитування, невмінні або небажанні проводити фінансовий аналіз потенційного позичальника, низьку якість забезпечення наданих кредитів [1, с.220]. Це неминуче призводить до того, що значна частина власних і залучених коштів банків розміщується у високоризикових кредитних вкладеннях, як правило, з низькою ймовірністю одержання відсотків і погашення основного боргу. Невиправдано високий і слабо контрольований кредитний ризик поступово набуває вирішальне значення для подальшої діяльності банків.

Усунення суттєвих недоліків у кредитній роботі банків має сприяти аудиту. У сучасних умовах аудиторські перевірки мають бути орієнтовані не тільки на підтвердження достовірності бухгалтерської звітності банку, а й на глибокий аналіз його діяльності, вивчення ефективності

функціонування, побудову перспективних прогнозів. Практика показує, що своєчасне виявлення аудитором проблем у кредитній роботі і його кваліфіковані рекомендації дозволяють банку не тільки прийняти оперативні заходи щодо виправлення негативної ситуації, але й істотно підвищити загальний рівень кредитної культури [2, с. 163]. Слід зазначити, що і НБУ розглядає проблему управління банківськими ризиками як одну з провідних і зобов'язує аудиторів представляти в річному аудиторському висновку про достовірність бухгалтерської звітності кредитної організації аргументовану оцінку якості управління кредитними ризиками. Таким чином, оцінку якості управління кредитними ризиками слід розглядати як найважливіший напрям аудиту-банку [3, 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання проведення аудиту та організації внутрішнього контролю в банках розглядалися в роботах І. В. Белової, Л. М. Кіндрацької, О. М. Сарахман, О. В. Усатенко та ін.

Разом з тим, особливості організації та проведення аудиту кредитних операцій вивчені недостатньо. Теоретично слабо вивчені питання методики аудиту кредитних операцій, насамперед у частині попереднього планування перевірки, вивчення та оцінки систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю на різних етапах аудиту, формування аудиторської вибірки, складання загального плану і програми аудиту кредитних операцій. Не розглядалася взаємозв'язок між оцінкою якості управління кредитними ризиками та висновком аудитора про допущення безперервності діяльності банку [5, с.158].

Мета статті – на основі узагальнення літературних джерел, нормативних документів і практики аудиторської діяльності визначити особливості, завдання та напрями розвитку аудиту кредитних операцій, розробити рекомендації щодо вдосконалення його організації та методики.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Ухвалення стандартів аудиторської діяльності, у тому числі в сфері банківського аудиту, підвищення вимог до якості аудиторських перевірок банків з боку НБУ, конкуренція на ринку аудиторських послуг визначили необхідність подальшого розвитку теорії та вдосконалення методики аудиту банку, в тому числі аудиту кредитних операцій як найважливішого його елемента [6, с. 247].

Необхідність розвитку та вдосконалення підходів, методики внутрішнього аудиту як вагомої складової системи внутрішнього контролю банку обумовлена потребами зниження ризиків у банківській діяльності. Опрацювання процедур внутрішнього аудиту спрямоване на розуміння керівництвом та працівниками банку їх необхідності як послуги, яка поки що використовується не повною мірою через неоднозначне тлумачення об'єктів внутрішнього аудиту у банках [7, с. 305].

Процес побудови ефективної системи внутрішнього контролю кредитних операцій, що відповідає характеру та особливостям банку, вимагає розуміння значущості всіх змін в організації управління і контролю (перерозподіл повноважень, актуалізацію внутрішніх нормативних документів, вироблення систем оцінки та ін.) [8, с. 105].

При модернізації системи внутрішнього контролю кредитних операцій необхідно звернути увагу на те, що ефективна система повинна не тільки запобігати зловживанням, а й сприяти ефективному здійсненню бізнес-операцій шляхом вбудовування внутрішнього контролю в усі бізнес-процеси, своєчасної оцінки ризиків та аудиту ефективності заходів контролю [9, с. 118].

Організація внутрішнього аудиту передбачає його здійснення у певній послідовності, за етапами.

У процесі проведення перевірки організації внутрішнього контролю кредитних операцій банку запропонований системний підхід до планування і проведення окремих перевірок, схематичне уявлення якого ілюструє рисунок 1.

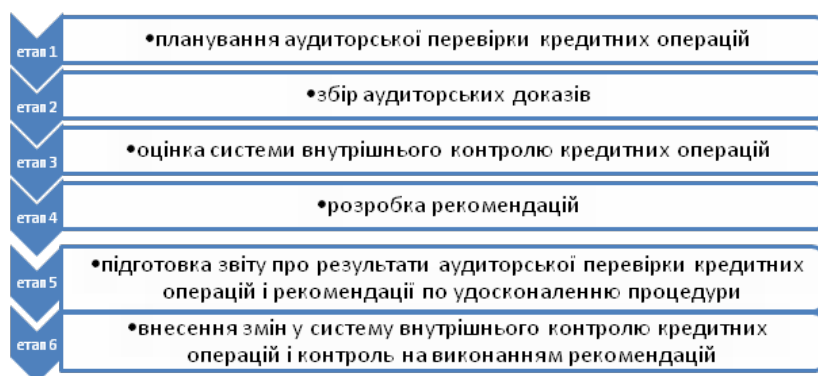

Рис. 1. Етапи аудиторської перевірки стану системи внутрішнього контролю кредитних операцій банку

Першим і відповідальним етапом аудиторської перевірки виступає планування, оскільки від якості його виконання залежить ефективність всієї подальшої роботи аудитора [10, с.203]. На цьому етапі здійснюються насамперед захо-

ди, пов'язані з попередньою підготовкою: ознайомленням з об'єктом аудиту, проводиться вибір виду перевірки, оцінка необхідних ресурсів і складання переліку витрат (табл. 1).

Таблиця 1

Планування аудиторської перевірки кредитних операцій

№	Розділи перевірки етапу 1	Аудиторські процедури
1	Ініціювання проведення перевірки	- Планова перевірка - За завданням керівництва - Виявлення зловживань - Компрометація системи контролю
2	Попереднє ознайомлення з об'єктом перевірки	- законодавство і нормативні матеріали - фінансова інформація - зміна у кадровому складі - результати попередніх перевірок
3	Підготовча стадія	Визначення - Характеру операцій (за видами наданих продуктів і послуг кредитного характеру) - Рівня суттєвості - Актуальності складу системи - Відомих недоліків контролю - Періоду, що перевіряється
4	Вибір виду аудиту	- Комплексний - Окремого направлення (відбір специфічних видів діяльності, враховуючи межі кредитного ризику, стурбованість керівництва результатами роботи того чи іншого підрозділу банку)
5	Оцінка потреби в аудиторських ресурсах	Оцінка - Кваліфікації/нааявності співробітників - Вимог регулюючих органів - Виконання рекомендацій попередньої перевірки
6	Складання плану і програми аудиту	- Складання плану затрат і графіка перевірки - Складання програми перевірки

Другий етап включає в себе збір даних, ознайомлення з підрозділами, що перевіряються, вивчення і опис загальних принципів вже існуючого контролю, контрольної середовища, а та-

кож вибіркова перевірка окремих напрямків діяльності щодо забезпечення кредитних операцій (табл. 2).

Таблиця 2

Збір аудиторських доказів

№	Розділи перевірки етапу 2	Аудиторські процедури
1	Попередня зустріч з підрозділами, які перевіряються	<ul style="list-style-type: none"> - Вручення повідомлення про перевірку - Запит необхідної інформації і звітності
2	Збір даних	<ul style="list-style-type: none"> - Бесіди з керівництвом і співробітниками - Спостереження за роботою підрозділів, що перевіряються (огляд діяльності підрозділів та конкретних позичальників) - Аналіз даних фінансової/управлінської звітності (перевірка окремих рахунків, наприклад, коефіцієнтів кредитоспроможності позичальників)
3	Опис і документування загальних принципів існуючого контролю	<p>Опис принципів існуючого контролю кредитних операцій</p> <p>Відповіді на контрольні питання з доданням підтверджуючих документів, наприклад, щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> - достатності внутрішніх положень щодо кредитної діяльності; - запровадження банком форми «Повідомлення про умови споживчого кредитування» та «Детальний розпис загальної вартості платежів та визначення сукупної вартості кредиту і реальної процентної ставки» та доведення до установи банку вищезазначених змін та форм; - змісту в кредитних договорах та додатках детальної інформації щодо сукупної вартості кредиту з урахуванням процентної ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача; - діяльності кредитного комітету та кредитного підрозділу банку; - перевірки відповідальними працівниками звітів для виявлення можливих порушень; - ведення кредитних справ клієнтів; - системи контролю за кредитними операціями (у т.ч. за проблемними кредитами); - розміру проблемних кредитів, тенденції щодо їх збільшення, зменшення; - формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями (у т.ч. за простроченими та сумнівними заборгованостями).
4	Вибіркова перевірка кредитних операцій (діяльності)	<ul style="list-style-type: none"> - Опитування, спостереження і аналіз операцій/діяльності, які перевіряються - Вивчення аудиторських доказів - Вибіркова перевірка операцій/діяльності вибірково вибираються кредитні справи, які будуть аналізуватися детальніше. Під час перевірки відібраних кредитних справ позичальника, службі внутрішнього аудиту Дирекції доцільно заповнювати по кожному позичальнику робочий документ кредитування юридичних осіб та робочий документ кредитування фізичних осіб.
6	Складання плану і програми аудиту	<ul style="list-style-type: none"> - Складання плану затрат і графіка перевірки - Складання програми перевірки

Третій етап є основним, оскільки включає в себе оцінку принципів організації внутрішнього контролю кредитних операцій, яка полягає в

виявленні наявних недоліків в роботі існуючого внутрішнього аудиту, а також розробці рекомендацій, необхідних для їх виправлення (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка системи внутрішнього контролю кредитних операцій

№	Розділи перевірки етапу 3	Аудиторські процедури
1	Оцінка принципів організованого внутрішнього контролю кредитних операцій	Відповідність відповідей на контрольні питання вимогам нормативних документів Виявлення: - Слабких місць, які вимагають посилення контролю - Невиконання вимог нормативних документів - Низької ефективності роботи тощо
2	Визначення необхідних засобів контролю, значних недоліків і основних ділянок неефективної роботи	Документальне оформлення виявлених недоліків Визначення: - Суттєвості виявлених недоліків для системи внутрішнього контролю - Характеру засобів контролю чи недоліків
3	Підтвердження доказами наявності значних недоліків і ділянок неефективного ведення кредитних операцій	- Документально підтвердити причини виявлених недоліків - Зібрати необхідні докази - Визначити можливі наслідки виявлених ризиків
4	Вибіркова перевірка кредитних операцій (діяльності)	- Опитування, спостереження і аналіз операцій/діяльності, які перевіряються - Вивчення аудиторських доказів - Вибіркова перевірка операцій/діяльності
6	Складання плану і програми аудиту	- Складання плану затрат і графіка перевірки - Складання програми перевірки

На четвертому етапі аудитор виробляє рекомендації, реалізація яких повинна дозволити не допустити повторення виявлених порушень

і якісно підвищити рівень внутрішнього контролю наділянці, що перевіряється (табл.4).

Таблиця 4

Розробка рекомендацій по виправленню виявлених недоліків

№	Розділи перевірки етапу 4	Аудиторські процедури
1	Розробка рекомендацій по виправленню недоліків	- При необхідності ввести обмеження в практичну роботу і ресурси - Розробити рекомендації по усуненню виявлених недоліків
2	Обрання підрозділів	- Визначити підрозділи, відповідальні за виконання операцій - Розподілити відповідальність між підрозділами - Узгодити з підрозділами надані рекомендації
3	Визначення часу, необхідного для виконання рекомендацій	- Визначити строки виконання виданих рекомендацій - Узгодити строки з підрозділами

На п'ятому етапі відбувається формування звіту і висновків про стан існуючої системи внутрішнього контролю кредитних операцій, узгодження звіту з керівником підрозділу, що переві-

ряється, подання остаточного варіанту звіту про результати проведеної перевірки керівництву Банку (табл. 5).

Таблиця 5

Формування звіту і висновків про стан існуючої системи внутрішнього контролю кредитних операцій

№	Розділи перевірки етапу 5	Аудиторські процедури
1	Формування звіту	- Формування висновків про стан системи внутрішнього контролю кредитних операцій - Представлення результатів оцінки і рекомендацій - Визначення строків для усунення виявлених недоліків
2	Узгодження проекту звіту з керівництвом підприємства, що перевіряється	- Узгодження висновків про стан системи внутрішнього контролю - Узгодження результатів оцінки і рекомендацій
3	Надання керівництву Банку кінцевого звіту про результати виконаної перевірки	Надання звіту керівництву, в також підрозділу, що перевірявся, з метою досягнення найкращого результату у виправленні виявлених недоліків

На шостому етапі відбувається внесення структурними підрозділами комерційного банку змін до системи внутрішнього контролю на своїй ділянці відповідальності та внесення змін

до внутрішніх нормативних документів. Служба внутрішнього контролю (аудиту) контролює виконання виданих рекомендацій і доповідає керівництву про хід їх виконання (табл. 6).

Таблиця 6

Внесення змін в систему внутрішнього контролю кредитних операцій та контроль за виконанням рекомендацій

№	Розділи перевірки етапу 6	Аудиторські процедури
1	Виконання рекомендацій	- Внести зміни в систему внутрішнього контролю - Актуалізувати внутрішні нормативні документи
2	Надання звіту службі внутрішнього контролю (аудиту)	- Підрозділ надає звіт про виконання рекомендацій - Контроль за своєчасним виконанням рекомендацій
3	Надання керівництву Банку звіту виконання/невиконання рекомендацій	- Перевірка виконання рекомендацій - Надання керівництву Банку звіту виконання/невиконання рекомендацій

Висновки. Таким чином, запропонована цілісна система з проведення внутрішнього аудиту кредитних операцій для будь-якого банку. При здійсненні аудиту кредитних операцій застосовується послідовний підхід. Новизна рішення даного завдання з наукової точки зору полягає в тому, що закріплення і узаконення етапів і схем проведення аудиту кредитних операцій дозволить зовнішнім контролюючим органам, а також

власникам / топ-менеджменту будь-якого банку застосувати стандартизовані методи оцінки ефективності створеної в банку системи внутрішнього контролю, а також безпомилково визначити «вузькі місця» даної системи. Крім того, запропонована однакова система поетапного аудиту кредитних операцій банку дозволить більш коректно і оперативно надавати відповіді на запити різних зовнішніх контролюючих органів.

Список використаних джерел

1. Усатенко О. В. Шляхи вдосконалення обліку і аудиту кредитних операцій із фізичними особами у комерційному банку / О. В. Усатенко, М. К. Терещенко // Економічний простір. — 2013. —

№ 69. — С. 214–222. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecpros_2013_69_24.pdf.

2. Белова І. В. Організація контролю в банку: [навч. посібник] / І. В. Белова. — Суми: Університетська книга, 2009. — С. 161–162.

3. Методичні рекомендації щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ, затверджено розпорядженням Держкомісії з регулювання ринків фінансових послуг від 27.09.2005 р. №4660 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.minfin.gov.ua.
4. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України: Постанова Правління НБУ від 20.03.98 р. №114 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bank.gov.ua.
5. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у банках: методологія і практика / Л. М. Кіндрацька. — К.: КНЕУ, 2002. — 286 с.
6. Сарахман О.М. Аудит у банках: навч. посібн. / О.М.Сарахман.—К.: УБС НБУ, 2007. — 334с.
7. Литвин Н. Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ) : підручник / Н. Б. Литвин. — К. : Хай & Тек Прес, 2010. — 608 с.
8. Васюренко О. В. Облік і аудит у банках : навч. посібн. / О. В. Васюренко. — К. : Знання, 2008. — 325 с.
9. Організація контролю в банку: навч. посібн. / укл. І. В. Белова. — Суми : Університетська книга, 2009. — 302 с.
10. Кіреєв О. І. Внутрішній аудит у комерційному банку : навч. посібн. / О. І. Кіреєв, Н. П. Шульга, О. С. Полетаєв. — К. : КНТЕУ, 2009. — 295 с.